

۱۲۷۱

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته تاریخ تشیع

دانشکده : الهیات

گروه علمی : تاریخ تشیع

عنوان پایان نامه

تشیع در مصر (از آغاز تا پایان خلافت فاطمیان)

استاد راهنما :

دکتر بهادر قیوم

استاد مشاور :

سیده سوسن فخرایی

نگارش :

جمیله بیت عبدالله

۱۳۸۸ / ۷ / ۶

آرامگاه علامه حاج میرزا محمد باقر
شهرستان مازندران

آذر ماه ۱۳۸۷

۱۲۱۷۱۱

دانشگاه پیام نور
خراسان رضوی
بسم تعالی

تصویب نامه پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان: تشیع در مصر (از آغاز تا پایان خلافت فاطمیان)

که توسط: جمیله بیت عبدالله تهیه و به هیئت داوران ارائه گردیده است. مورد تایید می باشد.

تاریخ دفاع: ۱۳۸۷/۱۱/۱۴ نمره: ۱۷ (نوعه تمام) درجه ارزشیابی: خوب

اعضای هیئت داوران:

امضاء

مرتبۀ علمی:

استاد

هیئت داوران:

نام و نام خانوادگی:

استاد راهنما: دکتر بهادر قیم

استاد راهنمایی همکار:

استاد مشاور: سیده سوسن فخرایی

استاد داور: دکتر محمود خواجه میرزا

نماینده گروه: دکتر محمد صادق واحدی فرد

استاد داور

تقدیم ہے:

پدر و مادر گرامی و پدر بزرگ بزرگوارم حاج نبی

بیت عبداللہ کہ در تمام لحظات سخت یار و یاور

من بوده اند.

تقدیر و تشکر

بپاس حدیث شریف نبوی (من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق) بر خود واجب می دانم از کلیه عزیزانی که در نگارش این پایان نامه مرا یاری کرده اند سپاسگذاری نمایم. در ابتدا از راهنمایی های روشنگرانه جناب آقای دکتر بهادر قییم که در طی مدت انجام پژوهش از بذل هیچ گونه مساعدت و همکاری دریغ ننموده و همواره و در همه حال یار و مدد کار اینجانب بودند و با صبر و عظمت پدران و سعه صدر و اخلاق والای خود امکان به سرانجام رسیدن این تحقیق و پژوهش را برای اینجانب آماده نموده اند، تشکر و قدردانی می نمایم و برای ایشان آرزوی طول عمر همراه با سلامتی، از خداوند منان خواهانم.

و نیز از زحمات و ارشادات استاد مشاور خانم دکتر سیده سوسن فخرایی که در طی مراحل تحقیق و نگارش از محضر ایشان کسب فیض نموده ام تشکر می نمایم. از جناب آقای دکتر محمد صادق واحدی فر مدیر گروه تاریخ تشیع یه جهت زحماتی که برای تدارک دفاع از این پایان نامه متحمل شده اند، کمال تشکر را دارم. و نیز از همکاری خالصانه همکار و برادر بزرگوارم جناب آقای محمد شاوردی که در تمام لحظات یآوری گرامی بوده اند کمال تشکر را دارم و برای ایشان موفقیت روز افزون را از خداوند خواستارم.

چکیده پایان نامه

نام و نام خانوادگی : بیت عبدالله	نام : جمیله
عنوان : تشیع در مصر (از آغاز تا پایان خلافت فاطمیان)	
استاد راهنما : دکتر بهادر قیوم	
درجه تحصیلی کارشناسی ارشد	رشته : تاریخ
گرایش : تاریخ تشیع	
محل تحصیل (دانشگاه پیام نور): مرکز مشهد	
دانشکده : الهیات	
تاریخ فارغ التحصیلی : بهمن ، هشتاد و هفت	
کلید واژه ها : تشیع ، مصر ، فاطمیان ، اسماعیلیان ، تاثیر فرهنگی	
<p>شیعیان پیش از روی کار آمدن دولت فاطمیان ، در دوره طولونیان و اخشیدیان ، همواره مورد ضرب و شتم و زیر فشار و اختناق بودند اما با روی کار آمدن دولت فاطمیان در مصر ، وضعیت شیعیان دگرگون گردید و بزرگانی چون قاضی نعمان و افضل و طلّاح بن زریک تلاش های زیادی برای گسترش هرچه بیشتر تشیع در میان مردم مصر کردند. دولت ایوبی که پس از فاطمیان زمام امور مصر را به دست گرفت از سوی پادشاهان و سلاطین به ویژه عثمانی ها به رسمیت شناخته شد و با وجود از میان رفتن حاکمیت سیاسی شیعه در مصر و روی کار آمدن دولتی سنی عشق و ارادت مردم نسبت به خاندان اهل بیت پیامبر همچنان در دل مردم زنده بود. مراسمی که امروزه در مصر در سالگرد ولادت حضرت زینب (س) و سالگرد شهادت امام حسین (ع) شاهد برپایی آن هستیم نشانه هایی پابرجا بودن آن در ضمیر مردم است.</p>	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	کلیات پژوهش
۶	معرفی منابع و مأخذ
۶	خاستگاه فاطمیان در نگاه مورخین
۷	نظر عبدالقادر بغدادی
۷	شهرستانی
۸	ابن کثیر
۸	ابن خلدون
۹	ابن خلکان
۹	سیوطی
۱۰	ابن اثیر
۱۱	مقریزی
۱۲	ابن تغری بردی
۱۲	ابو العباس احمد قلقشندی
۱۳	ناصر خسرو قبادیانی

۱۳	..... رأی مورخین معاصر
۱۴	..... برنارد لوئیس
۱۵	..... پیشینه کار
۱۷	..... فصل اول : تشیع در بستر تاریخ
۱۸	..... ۱-۱ معنا و مفهوم
۱۸	..... ۱-۱-۱ واژه شیعه در لغت و قرآن
۱۹	..... ۱-۱-۲ مفهوم اصطلاحی شیعه
۲۰	..... ۱-۱-۳ پیدایش تشیع
۲۳	..... ۲-۱ تشیع در ادوار تاریخی اسلام
۲۳	..... ۱-۲-۱ شیعه در عصر خلفای راشدین
۲۵	..... ۲-۲-۱ شیعه در دوران حکومت بنی امیه
۲۸	..... ۳-۲-۱ تشیع در عصر عباسیان
۳۲	..... فصل دوم: مصر و تشیع
۳۳	..... ۱-۲ پیشینه تاریخی
۳۴	..... ۱-۱-۲ ورود اسلام به مصر
۳۶	..... ۲-۱-۲ مصر در زمان خلافت امام علی (ع)
۴۴	..... ۲-۱-۲ تشیع در مصر
۵۱	..... ۲-۲ خلافت فاطمیان

- ۱-۲-۲ دیدگاه مورخین در مورد نسب فاطمیان ۵۱
- ۲-۲-۲ تاسیس خلافت فاطمی در شمال آفریقا ۵۵
- عوامل موفقیت عبیدالله المهدی در پیمودن مسیر شام تا آفریقه ۶۰
- القائم به امر الله ۶۱
- المنصور بالله ۶۲
- المعز لدین الله ۶۳
- ۳-۲-۲ عوامل و زمینه های موفقیت فاطمیان در آفریقه ۶۴
- ۳-۲ خلافت فاطمیان در مصر ۷۳
- ۱-۲-۲ تلاش فاطمیان در جهت فتح مصر ۷۳
- ۲-۳-۲ عصر قدرت ۷۴
- العزیز بالله ۷۵
- الحاکم بامر الله ۷۶
- الظاهر لاعزاز دین الله ۷۷
- المستنصر بالله ۷۸
- ۳-۳-۲ عصر ضعف ۸۱
- المستعلی بالله ۸۱
- الأمیر باحکام الله ۸۲
- الحافظ لدین الله ۸۲

الظافر بامرالله.....	۸۴
الفائز بنصرالله.....	۸۴
العاضد لدين الله.....	۸۵
رابطه فاطمیان با آل بویه.....	۸۷
۲-۳-۴ - علل و عوامل سقوط قدرت سیاسی فاطمیان مصر.....	۹۰
فصل سوم تأثیر سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و مذهبی فاطمیان	
در مصر.....	۱۰۰
۳-۱ اوضاع سیاسی، اداری، فرهنگی، اجتماعی مصر قبل	
از ورود فاطمیان.....	۱۰۱
۳-۲ تأثیر فاطمیان در مصر.....	۱۱۰
۳-۲-۱ اوضاع سیاسی.....	
۱۱۰.....	
۳-۲-۲ اوضاع اجتماعی.....	
۱۲۳.....	
۳-۲-۳ اوضاع فرهنگی.....	
۱۳۴.....	
۳-۲-۴ کارهایی که خلفای فاطمی برای گسترش تشیع در مصر انجام دادند.....	
۱۴۵.....	
نتیجه گیری.....	۱۵۹
فهرست منابع و مواخذ.....	۱۶۲

مقدمه:

مطالعه تاریخ مصر پس از اسلام برای ما ایرانیان شیعی مذهب دارای اهمیت می باشد چرا که مصر برهه ای از تاریخ عظیم اش را در سایه ی حکومت شیعی مذهب فاطمیان سپری کرده یعنی بیش از دو قرن در مصر شعائر شیعی برپا بود فقه شیعه حاکمیت داشت در اذان «حی علی خیر العمل» گفته می شد، و در روزهای عزاداری شیعیان شهرهای مصر چهره ی اندوه به خود می گرفت و روزهای عید شیعیان ، آنان مجالس و شادمانی برپا می کردند . در همه ی این دوران خطبه به نام خلیفه فاطمی خوانده می شد و قاهره در شکوه فرهنگی و شکوفایی علمی و نیز اقتدار سیاسی و نظامی با بغداد عباسیان رقابت می کرد. حتی نفوذ فاطمیان به بیرون مصر امتداد یافت. تجارت در آن سرزمین رونقی به سزا داشت و امنیت و عدالت حاکم بر آن موجب آرامش و آسایش ساکنان آن شده بود.

با این همه روزی که فاطمیان ضعیف شدند یک فرمانده سنی به نام صلاح الدین ایوبی نام خلیفه فاطمی را در مصر از خطبه انداخت و به جای آن نام خلیفه عباسی را مجدداً در خطبه مصر آورد تا به تعبیر ابن اثیر « تا دو بز هم به همدیگر را شاخ زنند ».

این مطلبی است که بیشتر در کتابهای تاریخی مطالعه کرده ایم . اما سئوالاتی که در این مورد برایم مطرح شده عبارتند از:

اول: چه زمانی تشیع به کشور مصر وارد شده است؟

دوم: چه عواملی موجب موفقیت فاطمیان ابتدا در افریقیه و بعد در مصر شده است؟

سوم: آیا خلافت فاطمیان که بنا به گفته مورخین دویست و اندی سال در مصر خلافت کرده اند.

نقشی در پیشرفت تشیع مصر داشته اند یا خیر؟

با توجه به اینکه تحقیقات زیادی در مورد خلافت فاطمیان در افریقه در مصر انجام شده است اما کمتر به این مباحث پرداختند. من سعی کرده ام با شیوه های نو بحث جدیدی را با تکیه بر منابع دست اول و مؤخذ جدید نقش خلافت فاطمیان را در تشیع کشور مصر مشخص کنیم.

فرضیه هایی که در این پژوهش در پی اثبات آنها هستیم عبارتند از:

- ۱- تشیع از زمان ورود اسلام به مصر وارد آن کشور شده است.
- ۲- ورود علویان و شعار عدالت خواهی آنها یکی از عوامل گسترش تشیع در مصر می باشد.
- ۳- خلافت فاطمیان به عنوان یک خلافت اسلامی شیعی نقش بسیار مهمی در گسترش تشیع در مصر داشت.

کلیات پژوهش

تشیع:

مکتب تشیع مکتبی است پر عظمت و پر آوازه و به همان اندازه دارای تاریخی پر فراز و فرود و هم پا و هم زاد با تاریخ اسلام آن سان که جدا کردن تاریخ این مکتب از تاریخ تحولاتی که در دین اسلام گذشته ممکن نیست. شیعه یکی از ماندگارترین و گسترده ترین فرقه ها در تاریخ اسلام است و در حالی که شماری از فرقه ها چند دهه یا چند سده پس از پیدایش جز نامی از آنان نمانده است. شیعه از نخستین دهه های تاریخ اسلام و در شرایطی که برخی از فرقه ها تنها در قالب حزبی سیاسی باقی مانده بودند. حیات پر ثمر خویش را آغاز کرده و تا زمان حاضر بدان ادامه داده است.

شیعه در گذر زمان و در فرآیند تکامل اندیشه ها، گسترش یافت و انشعابهای درونی طیف ها و تیره های متفاوت را با عقاید گاه متناقض با همدیگر در بر گرفته است. چنانکه برخی، در بنیادهای اندیشه خود به اعتدال گرایش دارند (زیدیان)، برخی به اهل سنت نزدیک ترند و برخی دیگر به تشبیه نزدیک شده اند گروهی نیز بر مبنای پیروی از ائمه، شیعه ی اثنی عشری یا دوازده امامی یا قطعیه گفته شده اند که بیشتر آمار شیعیان در عصر حاضر به آنها اختصاص دارد، به هر روی شیعه بخش وسیعی از رخدادهای جهان اسلام را از دیر زمان تاکنون به خود اختصاص داده و سهم فراوانی در نوشتارهای دوره های پیشین و پسین را به خویش وابسته ساخته است عظمت دیرینه و تحولاتی گوناگون که بر این مکتب گذشته و از دیگر سوی گستردگی این مکتب و نیز این حقیقت که نام «شیعه» در گذر تاریخ طایفه هایی چند از علاقه مندان به خاندان اهل بیت پیامبر (ص) را در خود جای داده است سبب شده که گزارشهایی که از تاریخ این مکتب به دست ما رسیده گاه گرفتار ابهام و در تنیده با پیچیدگی هایی باشد. و از آن گذشته نامهربانی هایی که بر شیعه گذشت،

حقیقی را از آنچه بر این مکتب گذشته را واژگون نموده و گاه آن اندازه از واقعیت فاصله یافته، که هیچ نتوانسته است روایت درستی از تاریخ تشیع ارائه دهد.

مصر:

به مدت دو قرن بعد از غلبه اعراب بر مصر یکی از ولایات امپراتوری اسلام محسوب می شد مرکز آن فسطاط بود که مرکز نیروهای نظامی و به وسیله فاتحان تأسیس شده بود حکام این ولایت نسلی از فرمانروایان عرب بودند که به وسیله خلفا در شرق به این سرزمین اعزام شدند اگر چه، مراکز اصلی امپراتوری اسلام در آسیا قرار داشت اما کشور مصر نیز کم اهمیت نبود.

محصولات فراوان غله ی این ولایت به تأمین نیازهای عربستان خشک بسیار کمک می کرد درآمد حاصله از این بخش خزانه امپراتوری را غنی می ساخت. بنادر، اردوگاهها، بازارها و مدارس مصر پایه هایی بودند که از طریق آنها ناوگان های سپاهیان، تجار و مبلغان اسلام عازم جنوب و غرب می شدند و از طریق دریای مدیترانه و دریای سرخ تا دورترین نقاط آفریقا را زیر پا می گذاشتند.

فاطمیان:

مؤسس این خلافت عبید الله المهدی (۲۹۷-۳۲۵ هـ ق) بود که ابتدا خلافت را در آفریقه (مغرب ادنی) تشکیل داد و در زمان چهارمین خلیفه فاطمیان آفریقه، «معز لدین الله» (۳۴۱-۳۶۵ هـ ق) با فرستادن سردار معروف جوهرصقلی (۳۵۸ هـ ق) مصر فتح شد و از آن پس خلافت فاطمیان از آفریقه به مصر منتقل گردید این خلافت به مدت دو قرن به عنوان مهمترین و بزرگترین رقیب خلافت عباسیان توانست با فراز و نشیبهایی به حکومت خود ادامه دهد اما در آخر توسط صلاح الدین ایوبی قهرمان جنگهای صلیبی ساقط شد و دوباره مصر به آغوش خلافت عباسی بازگشت فاطمیان پیرو مذهب شیعه اسماعیلی بودند و تمام هم خود را به کار بردند تا این مذهب را در مصر و در نقاط دیگر گسترش دهند.

فرقه اسماعیلیه :

فرقه اسماعیلیه که بعد از فرقه ائمامیه بزرگترین فرقه شیعی به شمار می آید بعد از وفات امام صادق(ع) در سال ۱۴۸هـ پدید آمد. علی رغم پژوهشهای فراوان دو قرن اخیر کیفیت ظهور این فرقه در تاریخ تا زمان ظهور فاطمیان در ۲۹۷هـ که آن را دوره ستر می نامند کاملاً روشن نشده است. با توجه به آنکه بسیاری از منابع آن دوره بر اثر حوادث تاریخی مانند حمله مغول به ایران و انهدام الموت و حمله صلاح الدین ایوبی به قاهره (مرکز فرهنگی فاطمیان) از بین رفته است. بعید به نظر می رسد محققان بتوانند تحقیقات جامع و نزدیک به واقعی از اسماعیلیان نخستین ارائه نمایند.

تأثیر فرهنگی

مصر در پرتو توجه فاطمیان شیعی مذهب برای نخستین بار در تاریخ مرکز حکومت و مورد توجه جهانی گشت، قاهره یکی از پایتخت های مهم جهان اسلام تبدیل شد و علم و دانش در آن رونقی به سزا داشت و کعبه ی آمال دانش پژوهان گردید.

معرفی منابع و مأخذ:

کسی که فرهنگ مصر را در زمان خلافت اسلامی، شیعی فاطمیان، مطالعه می کند می تواند ارتباط مستقیم آن را با تاریخ دینی سیاسی اسلام پیدا کند و به خاطر موقعیت خاص سیاسی دینی این خلافت، هر مورخی از نقطه نظر تعصب مذهبی خود، سعی در توصیف و تبیین تاریخ دینی و سیاسی آن کردند و لیکن آن دسته از مورخین مخالف فاطمیان هم نتوانستند از جنبه ی فرهنگی خللی بر تاریخ فاطمیان مصر وارد کنند. چون این جنبه ی از تاریخ فاطمیان در ساختمانها، کتابها، مساجد، مدارس و ادب و شعر و موسیقی نمایان می باشد و تا بحال نشانه های بسیاری در آثارشان باقی است و هنوز هم مردم مصر از شکوه دربار فاطمیان صحبت می کنند.

پس می توان مورخین دوران خلافت فاطمیان را به سه دسته تقسیم کرد دسته اول گروهی هستند که دشمن سرسخت فاطمیان می باشد و یا مخالف عقیده آنها می باشند این دسته بیشترین گروه مورخین را شامل می شود و گروه دوم که بی طرف هستند و تعداد کمی از مورخین جزء این گروه بوده اند همچون مقریزی گروه دیگری نیز وجود داشتند که طرفدار اسماعیلیه بودند مانند ناصر خسرو قبادیانی حال به برخی از آراء مورخین می پردازیم تا میزان التزام آنها را به حقیقت و یا دوری کردن از آن به خاطر شیعه بودن فاطمیان را که در آن زمان بر مصر مستولی بودند را بفهمیم.

خاستگاه فاطمیان در نگاه مورخین :

بیشتر این مورخین از نظر رأی و جایگاه مخالف سرسخت تشیع و فاطمیان بودند احکام این مورخین از حقیقت تاریخی بسیار دور می باشد مورخین بعد از آنها هم که از نوشته های این مورخین استفاده کرده اند چیزهایی به آن افزوده که از حقیقت بسیار دور می باشد و سند محکمی هم ندارد.

نظر عبدالقادر بغدادی (۴۲۹ هـ ق) :

با وجود اینکه بغدادی با نوشتن کتاب خود « الفرق بین الفرق » عقاید فرق اسلام را مشخص کرد اما هنگامی که از مصر صحبت می کند و از ورود اسماعیلیان به مصر اشاره می کند که « مصر در سال ۳۶۳ هـ وارد شدند و در آن شهری معروف به نام قاهره ساختند و اهل بدعت خود را در آن ساکن کردند اما مردم مصر در مذهب خود (سنت) تا به امروز پایدار هستند.^۱

بغدادی در سال ۴۲۹ هـ وفات یافتند و شاید هم در شهادت نامه ای که قائم خلیفه عباسی در سال ۳۹۸ در تشکیک نسب فاطمیان تهیه کرده بود شرکت داشت.

شهرستانی (۴۸۹ - ۵۴۸ هـ ق) :

ابوالفتح عبدالکریم شهرستانی در سال ۴۸۹ هـ ولادت یافت و در سال ۵۴۸ هـ وفات یافت یعنی چیزی نزدیک به ۷۰ سال از زندگی خود را در زمان فاطمیان سپری کرده بود و او یکی از مهمترین مدرسان مدرسه نظامی بغداد بود شهرستانی به اسماعیلیان و به اسماعیل بن جعفر صادق (ع) اشاره می کند در وجود او را و فرزندان بعد از او انکار نمی کند و او حتی از فاطمیان هم نقل قول می کند او در کتاب خود می نویسد:

«بعد از اسماعیل محمد بن اسماعیل هفت دور و دور هفتم تمام شد و پس دور امامان مستور که

در سرزمینها مخفیانه حرکت می کردند شروع شد و دعوت خود را آغاز کردند»^۲

او به عقاید آنها اشاره می کند و ردهای بر عقاید آنها می نویسد: بدون آنکه آنها را از ملل اسلامی خارج کند و یا به آنها حمله کند.

^۱ عبدالقادر بغدادی ، الفرق بین الفرق ، ۱۹۸۷م، ص ۲۹۱

^۲ ابوالفتح شهرستانی ، الملل و النحل ، ۱۹۹۶ جزء الاول، ۱۴۱ هـ - ص ۱۹۲

ابن کثیر (۷۰۸-۷۷۴ هـ ق):

هنگامی که خلیفه عبید الله المهدی فاطمی در سال ۳۲۲ فوت کرد: ابن کثیر می نویسد: «در آن سال مرگ مهدی حاکم افریقیه بود و او اولین خلیفه فاطمی دروغگو بود که ادعا می کرد علوی است او یک فرد با گذشت و شجاع بود»^۳

چگونه می شود که مدعی دروغ، با گذشت و شجاع باشد و این یکی از اسرار ابن کثیر است «هنگامی که از قاضی عبدالعزیز بن نعمان سخن می گوید می نویسد که او کتابی را نوشت با عنوان «الناموس الاعظم» که کفر شیطان هم به آن نمی رسد»^۴

ابن خلدون (۷۳۲-۸۰۸ هـ ق):

اما مورخ عبدالرحمن بن خلدون یکی از مورخین بی طرف بود که در مورد فاطمیان انصاف داشت و در دفاع از آنها به مخالفت با شهادت نامه القائم درباره دولت فاطمیان مصر می نویسد: «در مغرب از داعیان شیعه ابو عبدالله شیعی در میان قبیله کتامه از قبایل بربر در سال ۲۸۶ ظاهر شد و به دعوت مردم به عبیدالله المهدی محمد بن جعفر بن محمد بن اسماعیل الامام بن جعفر (ع) پرداخت»^۵

او هنگامی که از آغاز دولت فاطمیان صحبت می کند به شعر شریف رضی استناد می کند که به اثبات صحت نسب آنها می پردازد.

او هنگامی که اخبار خلیفه حاکم را می نویسد تمام اخبار سیاسی و جنگاوری او را ذکر می کند او به اخبار دینی و افکار او اشاره می کند و می نویسد:

«بدعت که منجر به کفر می شود و صادر کردن دستورات در ممنوعیت نمازها درست نیست و هیچ عاقلی آن را نمی گوید. البته در زمام الحاکم قتل‌های زیادی صادر شد. اما مذهب او رفض و

^۳ اسماعیل بن کثیر، البدایه و النهایه، ۱۴۲۸-۲۰۰۷ هـ - ص ۱۹۷

^۴ همان، ص ۳۱۱

^۵ عبدالرحمن، ابن خلدون، العبر، ۱۳۷۵، (ج ۴) ص ۱۱

معروف است او بسیار آشفته بود چون به خواندن نماز تراویح اجازه می داد و روز بعد آن را منع می کرد.^۶

ابن خلکان (۶۰۸-۶۸۳ هـ ق):

هنگامی که از خلیفه مستعلی (۴۸۷-۴۹۵ هـ ق) صحبت می کند همه خویبه‌های روزگار را به پدرش نسبت می دهد و هنگامی که از خلیفه منصور (۳۳۴-۳۴۱ هـ ق) صحبت می کند کلام خود را اینگونه به پایان می برد منصور مردی شجاع و در خطبه خواندن بلیغ بود بعد از مرگ او در مهدیه دفن شد خدا او را رحمت کند.^۷

هنگامی که از عاضد (۵۵۵-۵۶۷ هـ ق) می نویسد بسیار نسبت به تشیع تعصب داشت و نسبت به صحابه مبالغه می کرد و اگر یک سنی را می دید او را می کشت.^۸

ما انکار نمی کنیم که فاطمیان و مذاهب شیعه ائمام علی (ع) را بر بقیه صحابه مقدم می دارند و می گویند که آنها حق او را در خلافت غضب کردند و لیکن آنها بیعت او را با خلفای راشدین قبول کردند و به رهبری و خلافت آنها به خاطر این بیعت ائمام علی (ع) احترام می گذارند.

سیوطی (۸۴۵-۹۱۱ هـ ق):

با وجود اینکه سیوطی فرزند مصر بود لیکن او بیشتر از همه مورخین متقدم و متأخر با فاطمیان دشمنی می کرد. او در مقدمه کتاب خود در تاریخ الخلفا می نویسد که:

«از یکی از خلفا عبیدیان آوردند چون امامت آنها درست نیست و دلیل به عدم امامت آنها یکی اینکه چون آنها قریشی نبودند ، اسم آنها یعنی فاطمیین برای فریب مردم است چون جد آنها مجوسی بود و دلیل دیگر اینکه بیشتر آنها یعنی فاطمیان زنادقه و خارجین از اسلام هستند و از میان آنها هم کسانی بودند که سب پیامبر می پرداختند و نیز کسی از میان آنها ممنوعیت شراب

^۶ ابن خلدون ، العبر ، ۱۳۷۵، ج ۴، ص ۶۰

^۷ احمد بن محمد بن عثمان، ابن خلکان و فیات الاعیان ، ۱۳۸۱، ج اول، ص ۱۷۹

^۸ همان، ج ۲، ص ۱۱۰

خواری را از میان برد و دستور داد که برای او سجده کنند. و کسانی از میان آنها دستور سب صحابه را دادند مثل اینگونه اشخاص بیعت با آنها صحیح نیست و رهبری آنها هم درست نمی باشد.^۹

و او در مقدمه کتاب خود که چهار صفحه بیشتر بود به سب و توهین و جمع کرد تمام اراء مورخین ایوبی و مخالفین آنها اختصاص داد هنگامی که در پایان تسلسل تاریخی در ذکر خلفا فاطمیان سیوطی زندگی ۲۲۰ سال از تاریخ مصر و دولت اسلامی را در یک خط خلاصه می کند و بعد از آن در ذکر وارد شدن جوهر به مصر و ساخت قاهره را می نویسد.

«در رمضان در این سال المعز (۳۶۵-۳۴۱ هـ ق) در حالی که تابوت های پدرانش را حمل می کرد وارد مصر شد»^{۱۰}

«پس به دنبال مرگ هر یک از خلفای فاطمی تهمتهای ناروا بر آن می چسباند».^{۱۱}

ابن اثیر (۵۵۵-۶۳۰ هـ ق)

ابن اثیر به مخالفت با فاطمیان نمی پردازد و به خلافت آنها اعتراف می کند او با شهادت نامه ی تشکیک در نسب آنها با کمال درایت برخورد می کند و تمام حوادث مربوط به آنها را با دلایل ذکر می کند بسیاری از مورخین متأخر از کتابهای او استفاده های زیادی بردند و چیزهایی بر آنها افزوده اند او درباره ی حوادث بعد از مرگ العاضد می نویسد:

«قصر او از ساکنانش خالی شد و تا دیروز شلوغ بود و درود بر خدایی که همیشه زنده است».^{۱۲}

^۹ جلال الدین عبدالرحمن، سیوطی، تاریخ الخلفا، ۱۴۱۱م، ص ۶

^{۱۰} همان، ص ۲۷۳

^{۱۱} همان، ص ۴۱۱

^{۱۲} عزالدین، ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، ۱۳۸۲، ج ۹، ص ۱۱۲